

О‘ЗBEKISTON BANK TIZIMIDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHNING ME’YORIY-HUQUQIY ASOSLARI VA AMALIY TAJRIBASI

Zokirjonov Temur

Andijon davlat texnika instituti

Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv

fakulteti “Bank ishi va audit” yo’nalishi

4-kurs K-116-21 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: G. Shokirova

Annotatsiya: Maqolada O‘zbekiston bank tizimida korrupsiyaga qarshi kurashishning me’yoriy-huquqiy asoslari va amaliy tajribasi tizimli tahlil qilinadi. Avvalo, milliy qonunchilik bazasi, shu jumladan O‘zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risidagi qonunlari, davlat dasturlari va normativ hujjatlar yoritiladi. Shuningdek, bank ichki hujjatlari va ichki nazorat siyosati orqali korrupsiya xavfini oldini olish bo‘yicha belgilangan talablar tahlil etiladi. Amaliy tajriba sifatida banklarning so‘nggi yillardagi korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha amalga oshirgan ishlar, yangi yondashuvlar, ichki audit va xodimlarning javobgarligini oshirish bo‘yicha mexanizmlar ko‘rib chiqiladi. Xorijiy tajriba bilan taqqoslash asosida milliy tizimni takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari bank tizimida shaffoflikni oshirish va korrupsiyaga qarshi kurashning samaradorligini kuchaytirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalarni o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: bank tizimi, korrupsiya, me’yoriy-huquqiy asos, davlat dasturlari, ichki nazorat, ichki audit, O‘zbekiston banklari, amaliy tajriba, qonunchilik, nazorat mexanizmi.

Аннотация: В статье системно анализируются нормативно-правовые основы и практический опыт борьбы с коррупцией в банковской системе Узбекистана. Рассматриваются национальная законодательная база, в том числе законы Республики Узбекистан о противодействии коррупции, государственные

программы и нормативные акты. Также анализируются внутренние документы банков и политика внутреннего контроля для предотвращения коррупционных рисков. В качестве практического опыта приведены меры, принятые банками за последние годы, новые подходы, работа внутренних аудиторов и механизмы повышения ответственности сотрудников. На основе сравнительного анализа с зарубежным опытом разработаны предложения по совершенствованию национальной системы. Результаты исследования содержат научно-практические рекомендации по повышению прозрачности банковской деятельности и эффективности борьбы с коррупцией.

Ключевые слова: банковская система, коррупция, нормативно-правовая база, государственные программы, внутренний контроль, внутренний аудит, банки Узбекистана, практический опыт, законодательство, механизм контроля.

Abstract: This article systematically analyzes the regulatory and legal framework and practical experience in combating corruption in Uzbekistan's banking system. It examines the national legislative base, including the laws of the Republic of Uzbekistan on anti-corruption, state programs, and normative acts. It also analyzes internal bank documents and internal control policies aimed at preventing corruption risks. As practical experience, measures implemented by banks in recent years, new approaches, the work of internal auditors, and mechanisms to increase employee accountability are discussed. A comparative analysis with foreign practices provides proposals for improving the national system. The research results include scientific and practical recommendations to enhance transparency in the banking sector and increase the effectiveness of anti-corruption efforts.

Keywords: banking system, corruption, regulatory and legal framework, state programs, internal control, internal audit, Uzbekistan banks, practical experience, legislation, control mechanism.

KIRISH

Mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi va moliyaviy tizimning ishonchliligi bevosita bank sohasida shaffoflik va halollik tamoyillarining to'liq qaror topishi bilan chambarchas bog'liqdir. Ayniqsa, zamonaviy bank tizimida korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi samarali kurashish davlatning ustuvor vazifalaridan biri sifatida qat'iy e'tiborda turmoqda. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda bank tizimini rivojlantirish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va korrupsiyani kamaytirish bo'yicha bir qator muhim islohotlar amalga oshirilmoqda.

Bank tizimida korrupsiyaning mavjudligi nafaqat moliyaviy resurslarning samarasiz boshqarilishiga, balki mijozlar ishonchi va xalqaro moliya institutlari oldidagi obro'ga ham bevosita zarar yetkazadi. Shu sababli, korrupsiyani aniqlash va bartaraf etish uchun milliy qonunchilikni mustahkamlash, ichki nazorat va audit mexanizmlarini takomillashtirish, xodimlarning huquqiy madaniyatini oshirish zarur bo'lmoqda.

Bugungi kunda O'zbekiston bank tizimida korrupsiyaga qarshi kurashishning me'yoriy-huquqiy asoslari mustahkamlanib, xalqaro standartlarga moslashish yo'lida qator normativ-huquqiy hujjatlar, davlat dasturlari va sektor bo'yicha ichki nizomlar ishlab chiqilgan. Shu bilan birga, ularning amaliy ijrosi, banklar ichida to'g'ri qo'llanilishi va doimiy nazorat qilinishi amaliyotda dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Mazkur maqolada aynan O'zbekiston bank tizimidagi korrupsiyaga qarshi kurashishning me'yoriy-huquqiy asoslari, amaliy tajribasi, mavjud yutuqlar va ularni yanada samarali amalga oshirish yo'llari keng tahlil qilinadi. Shuningdek, ilg'or xorijiy tajribalar bilan taqqoslanadi va milliy amaliyot uchun takomillashtirish bo'yicha asoslangan ilmiy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

O'zbekiston bank tizimida korrupsiyaga qarshi kurashish masalasi bo'yicha oxirgi yillarda bir qator milliy va xorijiy ilmiy izlanishlar amalga oshirilgan. Milliy adabiyotlarda, jumladan, Karimov A. (2022), Safarov B. (2023), Omonov D. (2024) ishlarida bank tizimida korrupsiya xavfini kamaytirishning nazariy jihatlarini, ichki nazorat tizimini mustahkamlash, xodimlarning mas'uliyatini oshirish masalalari

yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qaror va farmonlari, Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari hamda O'zbekiston Respublikasi Korruptsiyaga qarshi kurashish agentligi tomonidan ishlab chiqilgan dasturiy hujjatlar bank sektorida korruptsiyaga qarshi kurashishning asosiy huquqiy bazasini tashkil etadi.

Xorijiy adabiyotlar tahlili, xususan, Germaniya, Singapur va Skandinaviya davlatlari bank tizimidagi nazorat mexanizmlari va korruptsiyaga qarshi kurashish bo'yicha ilg'or tajribalar milliy amaliyot uchun muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Xorijiy tajribalar shuni ko'rsatadiki, ichki audit va nazorat tizimining mustaqilligi, inson omilini cheklovchi raqamlashtirish, xodimlarning muntazam kasbiy tayyorgarligi korruptsiyani samarali kamaytirishda asosiy omillar hisoblanadi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston bank tizimida korruptsiyaga qarshi kurashish bo'yicha yaratilgan me'yoriy-huquqiy asoslar yetarli darajada rivojlangan bo'lsa-da, ularning amaliy ijrosi va nazorat mexanizmlarining ishlash samaradorligi ba'zi hollarda kutilgan natijalarni bermayapti. Tahlillar davomida aniqlanishicha, aksariyat banklarda ichki nazorat tizimlari mavjud bo'lsa-da, ular ba'zi bo'limlarda yetarlicha mustaqil ishlamaydi, ichki auditning roli to'liq ta'minlanmagan.

Davlat tomonidan qabul qilingan korruptsiyaga qarshi kurashish dasturlari va qonun hujjatlarining bank tizimida tatbiq etilishi bir qator ijobiy natijalarni bergan. Xususan, bir qator banklarda ochiqlik va shaffoflikni oshirish bo'yicha zamonaviy boshqaruv tizimlari joriy etilgan, raqamlashtirish bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda, xodimlar o'rtasida korruptsiya xavfiga qarshi ongini oshirish bo'yicha o'quv kurslari tashkil etilgan.

Shu bilan birga, amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatmoqdaki, ayrim kichik va o'rta banklarda me'yoriy-huquqiy talablarning bajarilishi yuzasidan muntazam monitoring va ichki audit mexanizmlarining ishlashi to'liq yo'lga qo'yilmagan. Bu esa korruptsiya xavfi uchun ayrim bo'shliqlarni keltirib chiqaradi.

MUHOKAMA

Tahlil natijalari asosida shuni ta'kidlash lozimki, korrupsiyaga qarshi kurashishda qonunchilik asoslarining mavjudligi yetarli emas, balki uning sifatli ijrosini ta'minlash eng muhim masaladir. O'zbekiston bank tizimi uchun korrupsiyaga qarshi kurashishning samaradorligi ichki nazorat, audit va tashqi nazorat organlarining uzluksiz hamkorligi orqali oshiriladi.

Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, bank tizimida ichki audit xizmati mustaqil tuzilma sifatida ishlaydi va rahbariyatdan mustaqil bo'lib, barcha moliyaviy operatsiyalar ustidan qat'iy nazorat o'rnatadi. O'zbekistonda esa ayrim holatlarda ichki audit xizmatlari yetarli vakolatga ega emas, bu esa ba'zi moliyaviy operatsiyalarda korrupsiya imkoniyatini oshiradi.

Shu bilan birga, zamonaviy raqamlashtirish vositalarini keng joriy etish orqali korrupsiya xavfini kamaytirish mumkin. Chunki elektron hujjat aylanishi, avtomatlashtirilgan monitoring va yagona axborot bazasi inson omilini kamaytiradi va barcha operatsiyalarni real vaqt rejimida nazorat qilish imkonini beradi.

Amaliy tajribada, ayrim banklarda korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha ichki kodekslar, xodimlarga etik qoidalar, mas'uliyat va jazo mexanizmlari joriy etilgan bo'lsa-da, ularning samaradorligini oshirish bo'yicha monitoring doimiy emas. Shu sababli, ichki siyosat va kodekslar amalda ishlashini doimiy ravishda tekshirib turish lozim.

Muhokama shuni ko'rsatadiki, milliy tizimda mavjud bo'lgan yutuqlarni mustahkamlash, yetishmayotgan jihatlarni xorijiy ilg'or tajribalar asosida takomillashtirish bank tizimida korrupsiyani minimallashtirishning asosiy omilidir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston bank tizimida korrupsiyaga qarshi kurashishning me'yoriy-huquqiy asoslari yetarlicha mustahkam yaratilgan bo'lsa-da, amaliyotda uning ijrosi va monitoring mexanizmlarini yanada kuchaytirish zarurati mavjud. Ichki nazorat tizimlarini mustahkamlash, ichki audit xizmatlarini mustaqil va samarali ishlashini ta'minlash, xodimlarning huquqiy madaniyatini oshirish va

korruptsiyaga qarshi kurashish bo'yicha muntazam o'quv jarayonlarini yo'lga qo'yish muhimdir.

Shuningdek, raqamlashtirish jarayonlarini tezlashtirish, barcha bank filiallarini yagona axborot tizimi bilan bog'lash va barcha operatsiyalarni elektron shaklda yuritish orqali inson omilini kamaytirish eng asosiy chora sifatida e'tirof etiladi. Xorijiy ilg'or tajribalarni chuqur o'rganish va milliy tizimga moslashtirish, qonunchilikni zamon talablariga mos holda rivojlantirish bank tizimida korruptsiyani samarali bartaraf etishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari bank tizimida ochiqlikni oshirish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va mijozlar ishonchini mustahkamlashga qaratilgan bo'lib, ushbu yo'nalishdagi islohotlarni yanada takomillashtirishga ilmiy-amaliy asos yaratadi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Karimov A. Bank tizimida korruptsiyaga qarshi kurashishning me'yoriy asoslari. Toshkent, 2022.
2. Safarov B. Ichki audit va bank nazorati: O'zbekiston tajribasi. Andijon, 2023.
3. Omonov D. Bank tizimida korruptsiyani kamaytirish strategiyalari. Samarqand, 2024.
4. O'zbekiston Respublikasi Korruptsiyaga qarshi kurashish agentligi ma'lumotlari, 2024.
5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki yillik hisobotlari, 2024.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-iyundagi PQ-5116-son qarori.
7. O'zbekiston Respublikasi «Korruptsiyaga qarshi kurashish to'g'risida»gi Qonuni, 2017-yil.